

Socijalistička demokracija

Uroš Trbović

1.

Nedavno je izašla iz štampe Mala politička enciklopedija u izdanju Savremene administracije, Beograd, 1966, koja pričinjava ugodno iznenađenje čitaocu, jer se prvi puta kod nas pojavljuje specijalna enciklopedija koja sistematizira pojmove političkih nauka. U fazi tek konstituirajuće političke nauke ona je dobrodošlo tehničko pomagalo koje nesumnjivo doprinosi njenom kategorijalnom utemeljenju. Stoga valja odati dužno priznanje njenim suradnicima. Kao politološki debi ona pored izvrsnih sižea ima i osjetljivu stranu, a to su kategorije političke nauke u socijalizmu i njihova utemeljenost. Naime, veoma su oskudni podaci koji bi rezultirali iz komparativnih prednosti političke nauke socijalizma; nadalje postajanje teorije o socijalističkoj nauci tek je na početku, te tražiti komparabilne podatke u pasażama evropskih enciklopedija jalov je posao. Vjerojatno su, stoga, autori enciklopedijskih kompedijuma — u pogledu politoloških kategorija socijalizma — bili orijentirani na jugoslavenske izvore, jer je naša zemlja takorekuć jedina u kojoj je razvoj političke nauke otišao najdalje. Garant znanstvenog razvitka nije samo emotivna inspiriranost s marksizmom, već i okrenutost jugoslavenskoj političkoj stvarnosti. U tom pogledu je ta orijentiranost adekvatna. S druge strane pošto je kod nas politička nauka u razvitku, to ona nije dovršena niti su, prema tome, politološke kategorije koje se odnose na socijalizam u Maloj političkoj enciklopediji definitivne. Motivirani nedovršenošću političke nauke socijalizma uzimamo slobodu da razmotrimo terminus technicus socijalistička demokracija, ne radi toga da bi hvale vrijedan trud autora osporili, već naprotiv da bismo ga obogatili raznovrsnošću mišljenja. Pri tome, naravno, nećemo moći a da ne damo neke objektivne, eventualno prihvatljive analize i sl.

Kao jedna od mogućih primjedbi jest da kompendijum socijalističke demokracije djeluje više kao utisak članka, a manje kao sveukupnost sistematiziranih shvaćanja. Utisak članka pogotovo produbljuje činjenica što se za iznesene stavove i shvaćanja politologa upotrebljavaju infinitivni izraz kao npr. mnogi, neki, jedni i sl. S ovim se postiže ne samo dekompenziranost kod eventualnih interesenata da dobiju dragocjenu uputu o dotičnim mišljenjima koja će sami upoznati u originalu, već se nameće misao sasvim logične naravi. Ako su to beznačajna mišljenja tada nisu vrijedna spomena u jednoj takvoj ediciji kao što je enciklopedija. Naprotiv, ako su već spomenuta — samo u neodređenom obliku — tada je prećutno priznato da su značajna te imaju pravo na nominiranje.

Međutim, ovo su primjedbe koje prorlaze iz koncepcije i svrhe enciklopedije te su prema tome sekundarne.

No, ono što smatramo da je bitno je nadovezivanje socijalističke demokracije na političku demokraciju koja — usput primijećeno — nije po-

seбно obrađena osim parcijalnog spominjanja uz kategoriju socijalističke demokracije i demokracije.

Stoga ćemo razmotriti političku i socijalističku demokraciju svjesni činjenice da termin socijalistička demokracija nije najsretniji naziv.

2.

Politička demokracija znači oslobođenje zajednice od privilegija, ukidanje izoliranosti pojedinca od političke zajednice i ustanovljavanje prava kao opće pravednosti za sve stanovnike političke države. To je bio i još je uvijek historijski zadatak političke demokracije. Pošto je ukidanje privilegija i izoliranosti identično sa sadržajem političke emancipacije građana, a institut političke emancipacije — njeno sredstvo za provođenje oslobođenja — je identično s političkom državom, to je oslobođenje od privilegija puka iluzija iz razloga jer je suština države iluzornost, apstraktnost zajednice za golemu većinu građana, a u odnosu na vladajuću klasu njena je suština privilegiranost. Ne može da ukine privilegiranost ona institucija koja svoj opstanak upravo zasniva na toj pretpostavci. Šta više iz općeg djelovanja države (npr. donošenje zakona koji vrijede za sve stanovnike) proizlazi i svjetovnost privilegije, odnosno tendencija da privilegij bude norma ponašanja, opće pravilo koje se respektira od svakog pojedinca. Ovo respektiranje i pobožno odnošenje pojedinca prema privilegiju izražava se kao lažno poštovanje, društvena cijenjenost privilegiranih, te dakle postaje svjetovno, općedržavno ponašanje. Država, dakle, svoju ograničenu, svoju deformaciju u vidu privilegije nameće putem pravila ponašanja, putem prava svakom pojedincu kao normalno, prirodno i uobičajeno ophođenje. Pravo umjesto da bude opća pravednost, jednaki garant za sve građane, ono postaje kriterij podjele stanovništva na one koji imaju pravo i one koji imaju dužnosti. Država postiže ovu odvojenost na taj način da svim građanima apstraktno — kroz zakone, deklaracije, opće forme komuniciranja — garantira sva prava, a faktički samo vladajućoj klasi. S time pravo postaje ovozemaljsko sredstvo upravljanja građanima, ali upravljanja koje je i odlučivanje o sudbini građana bez samih građana. Ovo se postiže reprezentativnošću, institutom izaslanika u parlamentu koji su empirijski podatak za faktičnu odvojenost građana od političke zajednice. Pravo, zakoni etc. umjesto da su sredstvo za dokidanje izoliranosti pojedinca od političke države, oni postaju uporište njezine odvojenosti. Svi imaju apstraktno pravo da biraju i budu izabrani, ali konkretno i stvarno su izabrani samo oni koji imaju faktična prava. Tačnije, od političke zajednice odvojeni su svi oni koji nemaju faktičnih prava već samo dužnosti. Na taj način se privilegijska ograničenost političke države putem evidentnog svjetovnog sredstva, putem prava uvlači u društvo postajući društvena ograničenost, odnosno socijalna nepravda. S time je privilegij kao sredstvo vladanja promijenio samo formu jer je od religijskog zaglupljivanja stanovništva postao ekspertno dokazivanje za odvojenost čovjeka od zajednice.

Stoga se shvaćanje privilegijske ograničenosti građana ne može objasniti iz građanskih koncepcija o pasivnom pravnom posluhu, dakle iz njihove svjetovne i teoretske ograničenosti. Građani mogu prevladati privilegijsku ograničenost čim prevladaju svoju teoretsku, apstraktnu tj. svjetovnu ograničenost. Kada konkretnu pravnu dužnost i apstraktnu svjetovnu ograničenost pretvore u demokratsku aktivnost građani će prevladati ujedno i privilegijsku ograničenost. To je moguće tada kada proleterijat ovlada državom kao sa svojom socijalnom funkcijom. (To je npr. bio slučaj sa Pariskom komunom). Dosadašnje ovladavanje državom u historiji proizvodnih snaga bilo je polovično, uvijek od strane jednog dijela društva. Potpuno ovladavanje s državom od strane proletarijata moguće je putem radničkog samoupravljanja koje ne samo da rješava privilegij ustanovljavanjem jedinstva prava i dužnosti, preobraća iluzornost politike za većinu u demokratsku djelatnost većine samoupravljača, već ljudski, na humani način rješava historijsku zagonetku rada. Posljedica ove inter-

vencije proletarijata u političku državu jest da se proleTERSka djelatnost kao klasna, partijska i slična aktivnost ne pretvara u državu, iluzornu aktivnost za većinu stanovništva, već obratno apstraktna državna aktivnost preobraća se u demokratsku, radničkosamoupravljajuću aktivnost ljudi.¹⁾

Sve poteškoće oko raščišćavanja pojmova političke i socijalističke demokracije upravo proizlaze iz ove činjenice. Naime, tek s ovim činom politička država oslobađa se od privilegija i birokratizma kao subjektivirane privilegije, pretvarajući se u političku zajednicu, demokratsku djelatnost većine društva. Pošto je ovo trebao izvršiti treći stalež a on to nije efektuirao, to je proletarijat povijesno testamentiran da pod cijenu uspjeha i prenebrgavanja svog historijskog zadatka to izvrši. Doduše, prednost je proletarijata nad svim dosadašnjim klasama da on može izvršiti svoj zadatak i zadatak političke emancipacije. No dugo prebivanje u fazi političke emancipacije može potisnuti i prekriti zaboravom njegov bitni zadatak oslobodjenja čovjeka. S političkom emancipacijom čiji je okvir politička demokracija oslobađa se samo politička zajednica ali ne i čovjek. Politička država se »može osloboditi od jedne ograničenosti, a da čovjek ne bude od nje stvarno slobodan, što država može biti slobodna država, a da čovjek ne bude slobodan čovjek.«²⁾ (k. K.M.) Drugim riječima oslobodjenje od privilegije kao javne sfere jest njeno prebacivanje u privatnu sferu. Tipičan primjer za to jest religija. U apsolutnoj monarhiji ona je bila javna sfera, dakle deformacija države. U građanskom političkom sistemu ona je privatna sfera, (ispovijedanje vjere i vjeroispovijesti jest res privata svakog građanina), dakle deformacija pojedinca. Na taj način je politička država svoju svjetovnu ograničenost prenijela u privatnu sferu. Privilegij feudalne klase prenijela je na privatne vlasnike. S time se, doduše, s aspekta političke države vrši oslobodjenje čovjeka, ali zaobilaznim putem, ne njegovim vlastitim djelima, već »pomoću nužnog medijuma«³⁾ pomoću posrednika odnosno putem reprezentativne demokratske države. Kao što je prije bog bio posrednik između neba i zemlje a đavolova simpatija uskrata raja, tako je sada politička država posrednik između čovjeka i njegove slobode. Stoga u onoj mjeri u kojoj je politička država posrednik između čovjeka i njegove slobode, u toj mjeri je ona sklona da njegovu slobodu mitologizira pretvorivši je u iluziju većine i konkretnu slobodu manjine. Stvarna čovjekova sloboda nalazi se s onu stranu političke države, ne unutar njenih protivrječnosti već izvan njih. Da je to tako neka nam posluži za primjer privatno vlasništvo. Privatno vlasništvo u kapitalizmu kao otjelovljenost nepravde, očitog ličnog privilegija, politička država ne može ukinuti a da ne ukine samu sebe. Najviše što ona može jest prenošenje privatnog vlasništva iz privatne sfere u javnu — što je i učinjeno državnim kapitalizmom — čime ona ne ukida korišene socijalnih razlika, već ih samo proglašava općim političkim, javnim osobinama. Sramota nije postala manje sramotnom time što se objelodani. S time se samo mijenja forma ali ne i suština socijalnih neprilika. Suprotno tome, jurnjava za profitom koja se kod proletera manifestira kao borba za nadnicu, premješta razlike iz javne u privatnu sferu, čime se opet mijenja samo forma a ne i suština emancipacije. Bogaštvo, siromaštvo, obrazovanje postaje ponovno lični prestiž, individualnost, a ne društvena razlika. Individuum počinje da mari samo za sebe. On zna samo za svoje interese. Tolerirajući faktičnu privatnu sferu s jedne strane, a s druge je ideološki, pravno i politički prikazuje u bezazlenoj formi, politička država ne samo da time proizvodi osnovu svog opstanka, već i stimulira pojedinca, građanina da se povlači u individualnost, u privatnu sferu koju organizira kao svoj društveni život. Da paradoks bude veći politička država osjeća se sve slobodnijom što je pojedinac slobodniji u privatnom životu, tj. što je pojedinac angažiraniji u individualnoj sferi. Povlačenje pojedinca u individualnu

1) Ovdje valja napomenuti da radničko samoupravljanje doklegod je na poziciji politike, dotle je u okvirima političke emancipacije, te ga s toga ovdje i spominjemo. Tek kada revolucionira rad u smislu ljudske djelatnosti, tek tada ono prelazi okvire političke demokracije.

2) Izv. Marx—Engels: Rani radovi, Naprijed, Zagreb, 1961, str. 55.

3) Ibidem.

sferu i slobodnost države proizlazi iz činjenice da zaokupljenost pojedinca samim sobom ima za posljedicu njegovu društvenu i političku pasivnost koja se popunjava angažmanom političke države. Politička država upravo doživljava svoj uzlet, renesansnu aktivnost u odnosu na ovakav politički deplasman građana. Aktivnost političke države kao javne sfere i aktivnost pojedinca u privatnoj sferi svodi se u krajnjoj liniji na dvije međusobno neobavezne i relativno nezavisne djelatnosti iz kojih tada proizlazi tzv. sloboda građana, relativna nezavisnost političkih funkcija etc. Maksimalna slobodnost političke države i optimum slobode pojedinca trebali bi biti epohalni horizont političke demokracije. No, dovršena politička demokracija kao politička emancipacija empirijski ne znači ništa drugo do fakta da je građanin u svom privatnom statusu dostigao optimalnu odvojenost od političke države kroz svoj privatni maksimum demokratičnosti koji se — kakve ironije — proglašava svetinjom a stvarno se svodi na maksimum postignutog uživanja i dobivanja stvari. Naprotiv u javnoj sferi, u njegovoj radnoj djelatnosti individuum se u potpunosti depersonalizira, oduzimaju mu se osnovna prava kao npr. upravljanje strojem, i umjesto da stroj služi njemu — što bi u stvari i bila početna osnova demokracije — sasvim je obratno, on se svodi na služenje mašini. U privatnom životu on postaje defektno društveno biće, a u stvarnom društvenom životu — konkretno na radu — on postaje idiotiziran do animalnosti. U stvarnoj politici on se javlja kao glasački instrument, a u građanskim partijama kao naivna masa.

Ukratko — da rezimiramo izloženo — dovršena politička emancipacija je dovršena odvojenost čovjeka od zajednice. Odvojenost se iskazuje kao dvostruki život: kao životarenje pojedinca u formi tuđeg, političkog, državnog sredstva, gdje se sa aspekta političke države pojedinac tretira kao masa, i kao življenje u privatnoj sferi, gdje se doduše pojedinac organizira kao društveno biće, ali gdje on druge ljude upotrebljava kao sredstva. Ne samo da se pojedinac ponižavajuće tretira do pukog sredstva politički emancipirane klase, već i pojedinac ponižava druge ljude tretirajući ih kao sredstvo.

Razvoj današnje građanske pozicije političke države vjerojatno će u privatnoj sferi dotjerati do tog stepena da će uspostaviti svakog čovjeka kao suverena ali samo u privatnom životu. Ono što će se oduzimati u javnom životu to će se kompenzirati u privatnoj sferi. Život u privatnoj sferi bit će neprikosnoven, do mogućih granica demokratiziran, ali će zato sfera rada i politike postajati sve nepodložnija ljudskom utjecaju. Ova odvojenost postaje temelj svjetovne ograničenosti ljudi. Upravo iz tih razloga svjetovna ograničenost ljudi ne može se razjasniti na osnovu razdvojenih elemenata kao što su država i privatni život. Danas se može razjasniti samo iz historije građanskog društva. Pošto tu historiju čini razvoj proizvodnih snaga, a one se u krajnjem slučaju svode na rad, to je jedino moguće, nepaljativno objašnjenje analiza samog rada, odnosno analiza društvene sfere.

Pitanje koje je temeljno jest: što je s tom društvenom sferom?

Upravo taj povijesni trenutak pripada socijalističkoj demokraciji. Kao što je građansko društvo kroz političku emancipaciju demoratiziralo privatnu sferu tako proletersko društvo kroz socijalističku demokraciju treba da učini rad, politiku etc. tj. društvenu sferu ljudskom djelatnošću. Iz te riječi društvena, socijalistička proizlazi i povijesna uloga proletarijata kao goleme većine društva. Otuda, naravno, dolazi i društveno samoupravljanje kao ljudska emancipacija, kao riješena zagonetka rada. Ukratko ovdje je riječ o uspostavljanju identiteta između pojedinca, čovjeka i društva. Uspostaviti ravnotežu, identičnost između javne i privatne sfere ne može se pojednostavljenim i mehaničkim pervertiranjem dosadašnjih društvenih vrijednosti, npr. da se ponovno općeprivatno vlasništvo proglasi individualnim, religija iz privatne sfere prebaci u javnu sferu i sl., odnosno da deformacije iz privatnog života ponovno prijeđu u javni

život. Ovo pojednostavljeno pervertiranje može u uvjetima socijalizma prozurokovati da se od formalne demokracije pređe na stvarni apsolutizam u formi staljinizma ili maoizma. Proletarijat se nije s time oslobodio što je jednog svog pripadnika proglasio bogom na zemlji, a svoje političke predstavnike njegovim svećenicima.

3.

Socijalistička demokracija⁴⁾ naprotiv treba da kroz novu organizaciju rada sve članove društva učini slobodnim ljudima. Ljudi se mogu učiniti slobodnim samo kroz odstranjivanje njihove zarobljenosti. Budući se današnja zarobljenost čovjeka nalazi u radu to marksološku koncepciju socijalističke demokracije valja tražiti u kritičnim postavkama o radu.⁵⁾ Stoga sistem socijalističke demokracije može egzistirati samo u tom slučaju ako je čovjek u radu tretiran na ljudski način. Da bi se ovo postiglo, organizacija rada treba biti takva da se proizvod rada prema radniku ne odnosi neprijateljski, kao sila iznad njega, već da se njegov proizvod odnosi prema njemu društveno, kao zajednica. Danas je ovome primjerena umjetnost (npr. muzika se stvara ljudski i odnosi se prema ljudima emotivno, estetski itd.). Svi dosadašnji sistemi demokracije bili su polovično demokratski, upravo zbog toga jer nisu riješili rad na ljudski način.⁶⁾ Kada socijalistička demokracija ne bi riješila zagonetku rada ona bi se svela na manje ili više uspješan korektiv, na eventualnu kompenzaciju proizvodne zarobljenosti. Stoga po našem sudu, socijalistička demokracija ne može biti suprotnost ekonomici, proizvodnji, već naprotiv treba da obilježava radikalnan zaokret u razvijanju proizvodnje. Radikalnan u tom smislu jer se ona razvija na ljudski način. Emotivni revoluti, mrzovoljno i negodujuće odbacivanje ekonomike samo odmažu a ne pomažu tome zaokretu. Sentimentalno postavljanje na scenu građanske proizvodnje u uvjetima socijalističke demokracije može samo uvećati njene šanse kao otuđene sfere rada, kao materijalnog argumentuma spram lepršavih emocija. Ovladati njome to je temeljni zadatak proletarijata. Ovladati njome može se jedino samodjelatnošću, grotesknim činom radnika, i dakako temeljitom domišljenošću o funkciji rada u socijalizmu. Rad kao društveno zadovoljstvo ne može pasti s neba političke države, već mora biti djelo samih radnika. Upravo se ovdje nalazi polazna osnova za jednu racionalniju, dubokopromišljenu studiju radničkog samoupravljanja. Pretpostavka te studije jest analiza proizvodnje iz koje treba istrgnuti obezmišljeno produciranje ljudi kao automata, već valja umjesto toga preferirati samoupravljački rad kao ljudski rad. Takva proizvodnja — sa dodacima o kojima će kasnije biti riječi — jest socijalistička demokracija. Pogrešno bi bilo reći da je to konstituens socijalističke demokracije iz razloga jer je upravo taj konstituens socijalistička demokracija. Naime, do socijalističkog doba konstituensi su bili temelji za stvaranje iluzija i uvjeti za nemilosrdno zarobljavanje ljudi, te se sva složenost socijalističke demokracije svodi na to da upravo u temelju započne povijest čovjeka. Ovo, međutim, nikako nije moguće izvršiti bez ukidanja privatnog vlasništva, koje je samo drugi izraz za kapitalističku proizvodnju, kao što je npr. društveno vlasništvo drugi izraz za društveno samoupravljanje. Ukinuti privatno vlasništvo znači radikalnu intervenciju proletarijata u sadržaj građanske proizvodnje. Umjesto vladavine kapitala kao društvenog odnosa

4) Za socijalističku demokraciju postoje razni nazivi. U zapadnoj literaturi pod njom se podrazumijeva staljinizam, ili se naprotiv socijaldemokracija smatra socijalističkom. U teoriji gildsocijalizma (Kol, supruzi Veb) socijalistička demokracija se naziva ekonomska, privredna. Poslije fijaska bavarskih i mađarskih sovjeta, ona se nazivala radnička demokracija (Up. Koršova djela). Kod izvornih marksista nominirana je kao proleterska demokracija.

5) Ovdje dolaze prvenstveno u obzir Rani radovi, Kapital, Kritika Gotskog programa, Ustav SFRJ i dr. djela.

6) Aristotelov sistem robovlasničke demokracije može egzistirati pod uvjetom robovskog rada. Rusoov društveni ugovor na odvojenosti pojedinca s procesom rada od političke zajednice, dotle marksološki koncept soc. demokracije može funkcionirati povijesno na ljudskoj organizaciji rada kao riješenoj zagonetki demokracije.

uspostavlja se vladavina radnika kao društvenog, ljudskog odnosa, što znači da se s ukidanjem privatnog vlasništva kao subjekta a time i subjekta političkih i društvenih građanskih odnosa, vraća dostojanstvo čovjeku jer se sada uspostavlja radnik, samoupravljivač kao subjekt socijalnih odnosa. Raspršuje se oštrina podjele na subjekt i objekt rada, to abnormalno stanje gdje je radnik bio objekt kapitala, a kapital subjekt socijalnih odnosa. Uspostavlja se identičnost između ljudi i ljudskih funkcija. Negira se abnormalitet da je čovjek tretiran animalno u ljudskim funkcijama (kao sredstvo u politici, kao izgladnjeli u bogatoj državi, kao izrabljivani u radu etc.), a kao čovjek u životinjskim funkcijama (npr. u jelu, spavanju, uopće u privatnoj sferi).⁷⁾

Identičnost između ljudi i ljudskih funkcija socijalistička demokracija postiže tako da je istovremeno sadržaj ljudskih djelatnosti (rad) i politička forma socijalizma (zajednica samoupravljivača). U tom svom značenju ona je doista demokracija,⁸⁾ što će reći da se ta demokracija može pojmiti iz sebe same,⁹⁾ jer u »demokratiji nijedan momenat ne dobija drugo značenje osim onog koje mu pripada.«¹⁰⁾

Da nijedan momenat ne dobiva drugo značenje osim onog koje mu pripada, po našem sudu, svodi se na takvo stanje gdje nema ideologije, nema abnormalnog i izokrenutog tretiranja čovjeka, nema podjele na privatnu i javnu sferu, niti dvostrukosti čovjeka (homo duplex-a), nema podjele na bazu i nadgradnju. Ceremonijalne vrijednosti građanskog društva postaju paramparčad, ostaci koji se vuku kao krhotine u svijesti ljudi. Da nijedan momenat nema drugo značenje osim onog koje mu pripada, znači također da se vlast naroda ne može drugačije tumačiti do vladavine naroda putem samog naroda. Forma vlasti i sadržaj vlasti gube svu oštrinu socijalnih i političkih proturječnosti. Nestaje forma kao institut i skrivena mogućnost klase i birokracije da je pretvore u stvarni sadržaj vlasti jer je sada vlast radnička klasa.¹¹⁾ Formalni princip istovremeno je i njen materijalni princip, što za politički sistem socijalizma ima tu posljedicu da iščezava politička država. Obrnuto stanje tj. da je materijalni princip ujedno i formalni nije ništa novo u historiji i sumnjamo da će takav eventualni razvoj biti spominjan u historiji kao nova tekovina.

Da bi materijalni princip mogao biti ujedno i formalni princip potrebno je da se samoupravljivački rad odnosi kao organizirajući sadržaj prema državi, a ne obratno da se politička država odnosi kao organizirajuća forma prema samoupravljivačima. A da bi samoupravljanje uopće moglo biti organizirajući sadržaj prema državi potrebno je prethodno da država bude njihov, samoupravljivački instrumenat. Država je utoliko samoupravljivački instrumenat ukoliko se svodi na sredstvo vlasti zajednice samoupravljivača. Iz ove instrumentalnosti proizlazi da se sadržaj vlasti nalazi kod samoupravljivača, a njena forma kod države. Uspostavlja se identičnost. Samoupravljanje je doista sadržaj vlasti, a država je doista forma toga sadržaja. Jer — da se ponovno poslužimo Marxovim riječima — »u demokratiji je sama politička država, onako kako se ona postavlja pored ovog sadržaja i kako se od njega razlikuje, samo jedan posebni sadržaj kao posebna forma opstojanja naroda.«¹²⁾ (k. K.M.) Marx demokraciju hegelijanski tumači (u tom je osjetljivo mjesto demokracije) kao domišljenu činjenicu da država neće imati opće značenje u demokraciji već samo posebno, što valja tumačiti da je vlast naroda cjelina, ono što je opće, a država samo njegov nužni dio koji zavisi od te cjeline. Mi, među-

7) Posljedica ovakvog tretiranja jest ljubav prema životinjama i skrivena mržnja prema ljudima. Za prvi slučaj ilustrativna je izjava jednog turista, koji je obišavši restorane, frizere i groblja za pse u SAD duhovito uzviknuo: »Blaženi psi, sa vama se postupa onako kako bi trebalo s ljudima postupati!« Za drugi slučaj karakteristični su ratovi.

8) »Demokratija je 'sadržaj i forma'«. Izv. K. Marx: Kritika Hegelove filozofije državnog prava, Sarajevo, 1960, str. 41.

9) o.c. str. 40.

10) o.c. str. 40, 41.

11) Primjerak Pariske komune, gdje su radnici sami organizirali proletersku vlast (Up. P. Lafargue: Izbor iz djela, Zagreb, 1957; Marxov rad: Građanski rat u Francuskoj i dr. djela.

tim ovo marksološki tumačimo i tvrdimo da u socijalističkoj demokraciji nestaju političke razlike. Ako je država samo dio cjeline tada je ona jedan konkretum koji ne može biti apstrakcija iz koje se iskrivljeno deduciraju i proizlaze društvene proturječnosti. Prema tome ako i postoje društvene razlike one su uvijek istorodne. Dok se npr. u političkoj državi sve političke nedaće objašnjavaju socijalnim nedostacima¹³⁾ a socijalne nepravde političkim nepravdama, dole se u socijalističkoj demokraciji socijalne nedaće objašnjavaju socijalnim uzrocima. U tome je sva iluzija i realnost socijalističke demokracije, jer ona sve vrijednosti svodi na istinu. Stoga se samo »po sebi razumije da sve državne forme imaju u demokraciji svoju istinu i baš stoga, ukoliko nisu demokracije, one nisu istinite.«¹⁴⁾

S obzirom na izloženo mišljenje smo da nije adekvatna definicija demokracije u Maloj političkoj enciklopediji. »Pod socijalističkom demokracijom se podrazumeva politički sistem ili oblik socijalističkog društva ili pojedinih zemalja u kojima se gradi takvo društvo.«¹⁵⁾

Da se pod socijalističkom demokracijom podrazumijeva samo oblik društva od strane teoretičara čija su mišljenja eksponirana u enciklopediji, ne bi bilo vrijedno spominjati ovu definiciju. No, pošto se oblik supponira i socijalističkoj demokraciji u Jugoslaviji¹⁶⁾ i gdje shvaćanje socijalističke demokracije kao oblika proizlazi iz vlastitog stava,¹⁷⁾ to zaslužuje da se posebno razmotri.

Tajna forme jest kompromis, a zagonetka socijalističke demokracije jest temeljno rješenje rada kao forme i sadržaja. U nerazumijevanje socijalističke demokracije zapada svaki mislilac koji je normira kao formu. Tome nerazumijevanju odgovaraju i realni zahtjevi inteligencije, građana i drugih koji se mahom svode na formu. Tako npr. pojedine profesionalne grupe svu društvenu nevolju obrazlažu time što je na vlasti neka druga profesionalna grupa, a ne oni. Inteligencija zastupa formu kada moć birokratizma iznalazi u nedostatku građanskih sloboda što znači stimuliranje socijalnog razvoja u bidermajerski ambijent, odnosno u sferu koja je nezavisna od državne administracije. Socijalni razvitak se shvaća kao nezavisna forma za koju važi pravilo: »... gdje počinje građanski život i njegov rad, upravo tamo prestaje njena (administrativna — op. T.U.) moć.«¹⁸⁾

No, uočivši šansu neovisnosti u privatnom životu i relativiranu nemoć administracije spram te neovisnosti građana mi smo samo percipirali forme kroz koje pulsira bilo političke države.

Socijalistička demokracija, međutim nije samo forma već i sadržaj. Ona je naime jedinstvo političke ekonomije, politike i teorije¹⁹⁾ sa jedinstvenom osnovom koja se svodi na samoupravljanje.

Naime iz Marxove kritike kapitala u građanskom društvu proizlazi zadatak političke ekonomije u socijalizmu koji se svodi na uspostavljanje vladavine radnika nad kapitalom. Djelatni izraz za vladavinu radnika jest radničko samoupravljanje, samovladanje. S uspostavljanjem vladavine radnika nad kapitalom, politička ekonomija doista postaje politička tj. ona uspostavlja samovladanje radničke klase kao društvenog odnosa. Radnici — a to je golema većina oficijelnog društva — umjesto nemilosrdno iskorištavanog sloja u društvu i prezrenog služenja kapitalu, postaju subjekti svoje radne djelatnosti. Postajući subjekti rada oni preobraćaju svoj položaj u radu, negirajući sebe kao nedostojni instrument kapitala i s time

12) K. Marx: Kritika Hegelove filozofije državnog prava, str. 42.

13) Tako je Robespierre u neproporcionalnom bogatstvu i siromaštvu vidio zapreku za čistu demokraciju (Isp. Marx: Rani radovi, str. 312).

14) K. Marx: Kritika Hegelove filozofije državnog prava, str. 42.

15) Mala politička enciklopedija, Savremena administracija, Beograd 1966, str. 1137.

16) To proizlazi iz podnaslova: Oblik socijalističke demokracije u Jugoslaviji, o.c. str. 1139.

17) »Socijalistička demokracija je oblik i suština jedne posebne zajednice — tzv. otvorene zajednice« (o.c. str. 1140). Nadalje, tvrdnja da »s.d. (socijalistička demokracija — op. T.U.) mora biti i nov oblik života i kulture...« (o.c. str. 1141).

18) Marx—Engels: Rani radovi, str. 311.

19) Misao koju je eksponirao V. Sutlić u predavanju na Tribini pet minuta poslije osam.

ustupovijaju rad kao ljudsku, političku funkciju.²⁰⁾ Stoga možemo postaviti tvrdnju da u onom obimu u kojem je rad politička funkcija u tom obimu on je implicirao i politiku u svoju sferu. Jednostavnije rečeno on je u tom obimu u klasičnom značenju riječi demokracija, a u onom obimu u kojem je demokracija on je ujedno i radna zajednica. Sprovedba političke dimenzije u radu ne iziskuje naročite poteškoće iz razloga jer je politička djelatnost države u socijalizmu djelokrug proletarijata kao što je djelokrug proletarijata i rad. Iz identičnosti subjekta rada i subjekta politike proizlazi i realnost spajanja politike i rada. U našim uvjetima to je pogotovo olakšano jer se sve djelatnosti svode na jednoznačni subjekt, na samoupravljače.

Samo ovakav radni i politički angažman proletarijata može svesti političku državu do maglovite apstrakcije na samoupravljački konkretum koji s time dovodi i do promjene teorije u radu. Apstraktnom položaju čovjeka u građanskom društvu odgovara i njegova apstraktna, teoretska djelatnost, koja se u najboljem slučaju svodi samo na oblik razmišljanja.²¹⁾

Naime i najradikalniji zahtjevi uma, ukoliko se ne realiziraju, ostaju utopija, a ukoliko se realiziraju mimo socijalističke demokracije, izvan proletarijata postaju ideologija. Iz tih razloga teorija u proletarijatu nalazi svog praktičnog izvršioca, jer »je rješenje teoretskih suprotnosti moguće samo na praktičan način, i njihovo rješenje nije stoga nikako samo zadatak spoznaje, nego stvaran životni zadatak, koji filozofija nije mogla riješiti upravo zato, što je isti zadatak shvatila samo kao teoretski zadatak« (k. K.M.)²²⁾ Ne misliti na praktičan način, na način djelovanja proletarijata, jest puko teoretiziranje koje se svodi na formu, apstrakciju stvarnosti. Da bi izbjegli formalizam ove vrste jedina alternativa jest »teoretiziranje« kroz socijalističku demokraciju, čime se negira stvaranje kao rezultat dokolice i stvarni rad kao ubitačna monotonija. Jedino ovakvo stanje označava misaonu djelatnost kao praktičnu energiju, što ima za opću posljedicu dokidanje forme s kojom se čovjek izolira i odvaja od zajednice. Nepovratno nestajanje forme i obračun s izoliranošću čovjeka od zajednice ima također za posljedicu rješenje revolucija, raznovrsnih revolta i drugih ekscesa. Svaki revolt, revolucija i ekscesi su pokušaj da se dokine izoliranost ljudi od zajednice, odnosno to su zahtjevi za društvenim, ljudskim rješenjem njihovog položaja.

Tako je npr. francuska revolucija 1783. g. htjela ukinuti izoliranost trećeg staleža, odnosno građanina od političke zajednice sa zahtjevima koji su kroz dim, barut i uperene bajonete dobile formu uvjerljive parole: egalité, fraternité, liberté. Da su te parole i bile sprovedene u djelo, građanska država ne bi bila ljudska zajednica iz razloga jer je ostavila neriješen problem rada kao riješene zagonetke ljudske zajednice.

Stoga je povijesni zadatak proletarijata da u socijalističkoj demokraciji otuđeni rad pervertira u ljudsku funkciju. Kroz ispunjavanje toga zadatka radnička klasa će dokazati da ne zna samo podizati revolucije već da je i društveno kreativna. Društveno kreativna može biti kroz radničko samo-

20) Sva realnost ovog obrata nalazi se u tome da radnici ne stvaraju ništa novo već jedinu ljudsku funkciju u građanskom društvu — politiku — inkorporiraju u rad. (Za politiku kao ljudsku funkciju up. K. Marx: Kritika Hegelove filozofije državnog prava, str. 30, 110).

21) Odnos političke vlasti prema građanima i odnos građana prema političkoj vlasti danas je osnovna protivrječnost društva. Oblik kroz koji se ljudi interesiraju za tu protivrječnost jest nauka političkog sistema, koju možemo sistematizirati kao:

- a) sistem političke zajednice — robovlasništvo. Konstituens zajednica i zemlja. Osnovni politički odnos sloboda govora i misli.
- b) staleški sistem — feudalizam. Konstituens zemlja. Osnovni politički odnos borba za zemlju kao borba za vlast.
- c) sistem političke države — kapitalizam. Konstituens kapital kao apstraktni rad. Osnovni politički odnos reprezentativnost.
- d) sistem proleterske, socijalističke demokracije. Pod ovim fenomenom pogrešno se podrazumijeva zaostali sistem građanskih instituta političke države, a zanemaruje se rad koji se proglašava nepolitičkom, ekonomskom sferom.

22) Marx—Engels: Rani radovi, str. 248.

upravljanje, jer ono znači samoposredovanje u ukidanju privatnog vlasništva, polaznu osnovu za definitivnu čovjekovu emancipaciju, prelazni period kao negaciju i prevrat iz starog u novo, odnosno iz oblika republikanskog uređenja u proletersku zajednicu (Gemeinwesen). Kako ostvariti ovo novo nije samo modalna razlika između socijalističke i političke demokracije, već obračun u vidu ovladavanja nužnošću ekonomskih zakona građanskog društva. Jedan od tih zakona jest da ljudi »nisu slobodni u izboru svojih proizvodnih snaga« (k. K.M.)²³⁾ niti su prema tome »slobodni u izboru ovog ili onog društvenog oblika«,²⁴⁾ iz razloga, jer je dosadašnja historija bila historija proizvodnih snaga, a ne povijest čovjekovog razvoja. Jer da je čovjek slobodan u izboru radilo bi se o ljudskoj povijesti, a ne o historiji proizvodnih snaga. Stoga npr. ne može čovjek upotrebljavati atomsku energiju bez prethodno pronađene električne energije niti može prijeći u socijalizam iz feudalizma. Ali sudar proletarijata sa neumitnošću toga razvoja isto se tako može zbiti u eri parnog stroja, kao što se može desiti — samo u drugom obliku — u atomskoj epohi. Nije poteškoća u tome da razvoj stroja diktira čovjekov razvoj, da ga oblikuje kao formu, kao karikaturu. Čovjek već odavno postoji samo ne u ljudskom obliku. Problem je mnogo složeniji. On se sastoji u tome da u »zajednici revolucionarnih proletera, koji stavljaju pod svoju kontrolu uvjete svoga postojanja i postojanja svih članova društva«, (k. T.U.)²⁵⁾ učini kraj vladavini kapitala nad čovjekom iz koje proizlaze i forme društva. Drugim riječima da se kroz kontrolu uvjeta svoga rada, kroz radničko samoupravljanje — koje se u Pariskoj komuni oblikovalo kao radničko samoupravljanje (Selbstregierung),²⁶⁾ u Lenjinovoj Rusiji kao odbori radničke kontrole, kod nas kao radničko samoupravljanje — konačno započne povijest čovjeka kao ljudska povijest.

Ukratko, smisao socijalističke demokracije jest da oslobođena zajednica bude sredstvo slobodnog čovjeka. Tek kada tako slobodan čovjek u svom privatnom životu postane društveno biće, kada svoje vlastite snage organizira kao društvene snage, kada u svom radu bude tretiran ljudski, tek tada će socijalistička demokracija dovršiti ono što je započeto političkom demokracijom.

Bilo je potrebno ovoliko riječi da bi se vidjelo da socijalistička demokracija nije samo forma već i sadržaj ljudske aktivnosti.

23) Marx Anekovu, Rani radovi, str. 406.

24) Ibidem.

25) Izv. Marx—Engels: Rani radovi, str. 399.

26) Up. Marx—Engels: Werke, tom 17, izd. Dietz Verlag, Berlin, 1962, str. 339.